

Tradition og fornyelse, fremtidens glæder og katastrofer

Hvordan bevarer og videregiver vi den danske kulturarv?

Af direktør Erland Kolding Nielsen

*Vil selv du fatte dit Væsens Rod,
skøn på de Skatte, de efterlod!*

Johannes V. Jensen, 1925.

Kulturarvens bevaring og formidling nu og i fremtiden er et emne, der både naturlig- og nødvendigvis må ligge mange kulturchefer meget på sinde og hjerte i disse år, hvor det danske samfund efter en lang periode præget af stilstand nu i dette årti investerer mere i rammerne for den fremtidige bevaring og formidling end på noget andet tilsvarende tidspunkt i landets kulturhistorie. Jeg taler på vegne både af de store biblioteker, der som Det kongelige Bibliotek har til opgave at forvalte og formidle vor kulturarv, men også til en vis grad Statens Arkivvæsen, som i visse henseender har parallelle problemer til Det kongelige Bibliotek. Jeg anskuer derfor mit emne lidt bredere end det snævert institutionelle, selvom Det kongelige Bibliotek faktisk har et ben i alle de tre lejre, der rummer arkiver, biblioteker og museer.

Det kongelige Bibliotek er Danmarks Nationalbibliotek, Københavns Universitetsbibliotek og Danmarks Bogmuseum. Vi forvalter 143 km bøger og andre materialer - lagt på linie som fra Holbæk til Vejle - eller ca. 22 mill. genstande, heraf knap 5 mill. bøger, 140.000 håndskrifter, 265.000 musikaler, knap 10 km arkivalier og småtryk, ca.

10.5 mill. billeder og fotografier, 0.267 mill. kort, 0.5 mill. digitale fuldtekstdokumenter, egen database med over 2 mill. poster samt yderligere 30 mill. poster på CD-ROM'er. Dette forholdsvis lille land har dermed Nordens største og i henseende til samlinger rigeste bibliotek, ja det største øst for London, nord for Berlin og vest for St. Petersborg. Vi havde indtil sidste år åbent 65 timer om ugen, d.v.s. kun hospitalernes skadestuer har længere åbningstid. Vi besøges årligt af 5-600.000 mennesker, der benytter næsten 700.000 dokumenter af alle slags foruden alt, hvad der ikke registreres. Det er svimlende tal. Dets ordinære driftsbevilling er på ca. 120 mill. årligt. Den er ikke helt så svimlende.

Det kongelige Bibliotek har siden 1986 været under konstant omstilling under slogan'et "Modernisering i historiske rammer". Det har i lighed med andre store forskningsbiblioteker i gennem de sidste 9-10 år gennemført en - hvad der er blevet kaldt - stille revolution, men ikke desto mindre ud fra en brugersynsvinkel den største revolution i bibliotekernes årtusindgamle historie, siden de blev opfundet af babylonerne og assyrerne, nemlig den elektroniske revolution. Og en ny står for døren - den digitale. Og biblioteket bygger og renoverer nu for op imod 625 mill. kr. samlet i 6 større og mindre projekter, og der er yderligere planlagt et syvende til mere end 150 mill. 20. september 1996 oprettede vi Det nationale Fotomuseum, der slår sine døre op i slutningen af 1998.

Det kongelige Bibliotek og Rigsarkivet er nok blevet bestjålet i fortiden, men aldrig plyndret, det er aldrig brændt, selvom det har været lige ved 4 gange (1728, 1795, 1884 og 1992). Det er heller aldrig blevet bombet, selvom det

også har været lige ved 2 gange (1807 og 27. januar 1943). Vi har altså været heldige. Bibliotekets værdier blev i 1987 vurderet til ca. 25 milliarder kr. (+/- 5) eller to Storebæltsbroer, hvis man kunne forestille sig dem solgt på det frie marked, uden at det slog bunden ud af markedet. Og der ville være mindst een køber, hvis man skulle få den tanke.

Det kongelige Bibliotek - og Rigsarkivet - er institutioner, der ikke kan undværes og som sådan skal bevares ubeskåret for landet, en institution Danmark og danskerne kan og skal være stolte af og aldrig mere i fremtiden må forsømme, således som det desværre ofte er sket i fortiden! Og det mener jeg ikke kun, fordi jeg som chef for institutionen naturligvis skal mene det. Vi er til, ikke bare for en snæver kreds af forskere og en bredere af studerende, men for hele landet og - i hvert fald - hele den voksne del af befolkningen til brug og til oplevelse.

Problemstillingen: Hvordan bevarer og videregiver vi den danske kulturarv?

Som spørgsmålet er stillet, kan det opfattes på to måder, nemlig 1. kvalitativt, d.v.s. bevarer og videregiver vi, d.v.s. det danske samfund, vor kulturarv til næste generation godt nok, i rimelig tilstand, uden for mange ødelæggelser og forsømmelser? og 2. metodisk, hvordan gør vi, d.v.s. kulturinstitutionerne, det? Giver vi den danske befolkning mulighed for at opleve den kulturarv, der er betroet os?

Til spørgsmålet om, hvorvidt vi bevarer kulturarven godt nok, vil jeg svare - både ja og nej! Til det andet vil jeg i dag sige, at det gør vi bedre og bedre, men naturligvis aldrig godt nok. Men vi bestræber os konstant på at udvikle og forbedre vore tilbud.

Situationen for 10 år siden

Da jeg tiltrådte som chef for 11 år siden, befandt flertallet af de større, danske kulturinstitutioner sig i krise, politisk, fysisk og mentalt. Store nedskæringer i den offentlige sektor ramte også kulturinstitutionerne, som ikke altid vidste, hvordan de skulle håndtere dem; den politiske interesse og bevågenhed var ringe, i visse tilfælde direkte negativ; deres fysiske rammer var mestendels elendige, adskillige af dem var forsømt af politikere og bevillingsmyndigheder gennem generationer; den interne organisation ofte forældet og præget af stivhed, forældede prioriteringer og manglende omstillingsvilje; personalet i chok over nedskæringer, der f.eks. på Det kongelige Bibliotek for første gang i biblioteksvæsenets historie førte til afskedigelser. Mindst een af de store, nationale kulturinstitutioner stod over for truslen om at blive sat under administration. Kort sagt: deres gennemslagskraft både i det politiske system og samfundet i øvrigt var begrænset.

Svaret på dette blev lanceret under begrebet "modernisering", senere "omstilling", og endelig, da der var blevet bragt orden i huset, "fornyelse" og "udbygning". I tur og orden er Nationalmuseet, Det kongelige Bibliotek, Statens Arkivvæsen/Rigsarkivet og Statens Museum for Kunst blevet omorganiseret, moderniseret og omprioriteret, alt sammen vigtige forudsætninger for at kunne løse nutidens krav både til bevaring og ikke mindst om fornyelse af formidlingen af kulturarven. For Det kongelige Bibliotek var den proces grundlæggende afsluttet i 1989. Derefter gik man over til næste fase, at afhjælpe den situation, der var et resultat af årtiers forsømmelser, og få fornyet de fysiske rammer, der stort set ikke var blevet

ændret, ensidige udvidet og forbedret siden 1906, når bortses fra en personalebygning fra 1968.

I denne situation offentliggjorde daværende kulturminister Ole Vig Jensen sin storslåede kulturpolitiske udbygningsplan "Plan 2000", hvor alle de i dag repræsenterede institutioner var med, min egen som den første med både et stort centralmagasin til afløsning af en hel stribe elendigheder og en udbygning af de utidssvarende publikumsfaciliteter i Københavns Havnefront. Begge disse projekter er under opførelse, magasinbygningen overtages i år, og "Den sorte Diamant", som kulturministeren døbte hovedbygningen ved havnen, står færdig til næste år. Når næste fase af magasinudbygningen står færdig om 3-4 år, har staten skabt gode, nødvendige, men også næsten tilstrækkelige rammer som udgangspunkt for at bevare den del af kulturarven, vi hidtil har opbygget, og når Diamanten står færdig, har vi tillige fået fornemme, tidssvarende og formentlig - i forhold til det forventede publikumspres - tilstrækkelige fysiske rammer til ikke bare at kunne fornye den biblioteksmæssige betjening af forskning og uddannelse, men også til at kunne formidle kulturarven på en måde, der ikke har været mulig på denne side af den anden verdenskrig.

Men selve kulturarven, d.v.s. indholdet, har i mellemtiden lidt betydelig skade og er på flere institutioner i en elendig bevaringstilstand. Mit budskab er derfor bl.a., at der efterfølgende er behov for en "Bevaringsplan 2010", hvis ikke betydelige dele af en unik kulturarv også i Danmark skal gå tabt. Det gælder for arkivvæsenet, og i særdeleshed for Det kongelige Bibliotek. Såvel i 1989 som i 1991 var der tilløb til større kampagner for at få

gjort noget ved bøger, manuskripters og arkivaliers elendige tilstand, men problemstillingen var dengang, at det ville jo være mildest talt paradoksalt, om man investerede store summer i konservering og restaurering, hvis objekterne herefter blev stillet tilbage i elendige magasiner, hvor klima og andre faktorer genoptog og ligefrem accelererede deres nedbrydning! Så bevaringsindsatsen skulle prioriteres: først nye magasiner, så en særlig konserveringsindsats. Men jeg vil gerne opfordre til at gøre den fremtidige bevaringsindsats til en mærkesag i det næste årti, f.eks. under mottoet "Rammerne er nu skabt, bevar og beskyt vor kulturarv".

De nationale kulturinstitutioners betydning

I november 1995 afgav de 6 såkaldte "kulturelle rigschefer", d.v.s. cheferne for Det kongelige Bibliotek, Det kgl. Teater, Nationalmuseet, Rigsarkivet (Statens Arkiver), Statens Bibliotekstjeneste og Statens Museums for Kunst et fælles svar på daværende kulturminister Jytte Hildens debatoplæg om kulturpolitisk kvalitet, benævnt Krydspunkt, om disse nationale institutioners placering i kulturpolitikken (det er trykt både i dagbladet *Politiken* d. 2. dec., tidsskriftet *Bogens Verden* nr. 6, 1995 og Det kongelige Biblioteks *årsberetning* for 1995). Oplæg og svar indgår i forberedelserne til en Kulturpolitisk Perspektivplan, som kulturministeren agter at forelægge Folketinget i år.

Det var først tredje gang, at disse institutioner markerede, at de opfatter sig og samarbejder som en fælles gruppe med betydeligt ansvar for den nationale kulturarv. De har nationale opgaver i sig selv, er nationale overbygninger på hver deres kulturarvssektor, har derfor

særlige forpligtelser til både at forny sig, at give deres aktiviteter og opgaveløsninger et landsdækkende aspekt og perspektiv, at komme ud i landet, at nå den bredere befolkning og give denne en oplevelse i langt højere grad end tidligere, nu hvor de fysiske afstande er blevet stadig kortere, takket være forbedrede kommunikationsmidler og tidsforbruget på at overvinde dem stadig mindre. Det har Det kgl. Teater og Nationalmuseet dog gjort i årevis, Statens Museum for Kunst er i gang med en imponerende decentralisering af sin udstillingsvirksomhed i disse år, hvor hovedbygningen er lukket, og Det kongelige Bibliotek har - som et slogan lød for nogle år siden - længe - som følge af det danske biblioteksvæsens årelange samarbejds traditioner - ligget også i Nørre Snede, omend vi aldrig har haft samme muligheder som Statens Museum for Kunst på kulturarvsområdet.

At dette kan lade sig gøre, skyldes det netværk af nye kulturinstitutioner inden for hver enkelt sektor, der er skudt op igennem de seneste generationer, startende med folkebibliotekerne, senere lokalmuseer og lokale kunstmuseer, og som nu i stigende omfang har fået faciliteter og et sikringsniveau, der gør, at de kan samarbejde konkret og decentralt med de centrale, nationale institutioner. På denne baggrund er der og kan der etableres nye samarbejdsformer og -mønstre, der ikke hidtil har været grundlag for. De skal nu udnyttes og benyttes, de nationale institutioner skal ud i landet, men man skal nok også understrege, at der skal mindst to parter til at samarbejde.

Nye samarbejds- og formidlingsformer er allerede skabt og/eller på vej. Der synes at være to hovedformer for nye netværk: de elektroniske og de, der

skyldes nye organisatoriske strukturer og samarbejdsformer.

3. april 1997 åbnede kulturminister Ebbe Lundgaard officielt det såkaldte Kulturnet, der er realiseringen af en af de store visioner i regeringsrapporten *Info-Samfundet år 2000*, den såkaldte Dybkjær/Christensen rapport fra 1994 og i den efterfølgende redegørelse fra foråret 1995 til Folketinget i form af handlingsplanen *Fra vision til handling*. Det er en netværksstruktur, der sammenbinder i princippet og efterhånden alle danske kulturinstitutioner gennem World Wide Web-teknologien og ved hjælp af den danske del af Internettet. Her lægger vi, foruden oplysning og hjælpemidler i massevis, digitale versioner og repræsentationer af kulturarven ud, så de kan nås af alle, der kan koble sig på nettet. Dette er udtryk for den største demokratisering af adgangen til disse institutioner og deres indhold nogensinde, for her har kommunikation helt erstattet fysisk transport, og institutionernes åbningstider spiller ikke længere nogen rolle!

De nationale kulturinstitutioner har som overbygninger spillet en central rolle. Nationalmuseet har i opbygningsfasen været sekretariat, Det kongelige Bibliotek er den, der driver serveren, er såkaldt Web-Hotel og hjælper andre institutioner i gang, og Statens Museum for Kunst har allerede lagt *Kunstindex Danmark* - den nationale fortegnelse over billedkunstværker - op på nettet, Det kongelige Bibliotek tilsvarende bl.a. *Dansk Nationallitterært Arkiv* - en større samling af danske litterære klassikere. Perspektiverne er simpelthen svimlende.

Og brugen er allerede dokumentation nok for, at visioner - og de investeringer der forestår - er rigtige. Der

afgives allerede flere tusinde kommandoer på Kulturnettet om dagen.

Et tilsvarende avanceret netværk vil snart være under opbygning imellem landets store centrale forskningsbiblioteker - igen med nationalbiblioteket i en central rolle - under tegnelsen "Danmarks elektroniske Forskningsbibliotek", en vision der vil gøre det muligt at anskue og benytte biblioteksressourcerne i deres helhed under et. Også her vil den forskningsrelevante del af kulturarven være central ud fra en indholdsmæssig synsvinkel.

Som eksempler på nye organisations- og samarbejdsformer imellem kulturinstitutioner vil jeg nævne de mange tiltag, der skete både i København og i det øvrige land under Kulturbyåret 1996. Det kongelige Bibliotek, Rigsarkivet og Tøjhusmuseet gik sammen om den største, mest avancerede - og også dyreste - udstilling i institutionerne historie og gav her prøver på, hvad de rummer og hvilke muligheder for kulturarvsoplevelser, de rummer, hvis man giver dem mulighederne, ikke mindst økonomisk. De kan være en forsmag på, hvad der kan ske med udgangspunkt i Det kongelige Biblioteks nye rammer efter 1998. Udstillingen kan naturligvis stadig beses på Internettet.

I 1999 kommer så den hidtil største samarbejdssatsning, og den er landsdækkende. En lang række danske museer, nationale som lokale, arkiver, biblioteker, universiteternes historiske og teologiske institutter, selskaber og foreninger, amtscentraler og skoletjenester, middelaldercentre m.m.fl. går sammen om at gøre 1999 til *Middelalderens år* i Danmark. Formålet er gennem udstillinger, publikationer, forskningsprojekter, konferencer, rekonstruktioner af middelalderborge og skibe samt mange andre

aktiviteter på mange ambitions- og faglige niveauer fra det videnskabelige til det populære, med sigte på både børn og voksne, at gøre op med begrebet "den mørke middelalder" og formidle et nyt syn på denne. De 500 år, der løber fra vikingetiden til reformationen var præget af en dynamik, der nu skal frem i lyset gennem "Projekt Middelalder 99", et forsknings- og formidlingsprojekt inden for kulturarven af hidtil uset omfang. De nationale institutioner som Nationalmuseet og Det kongelige Bibliotek står naturligvis centralt som ressourcegrundlag og samarbejdspartnere, men projektet omfatter også f.eks. museerne i Haderslev, Ribe, Vejle, Viborg, Helsingør, Landsarkivet i Åbenrå, de tre middelaldercentre, Koldinghus og Vejle Kunstmuseum for blot at nævne nogle af dem, der allerede er med. Det er ikke et stort, centralt styret projekt med egne finansieringskilder. Hensigten er at målrette institutionernes normale aktiviteter imod Middelalderen i det år, skabe en fælles ramme og dermed øge befolkningens interesse for, viden om og deltagelse i helheden.

Det kongelige Bibliotek sørger naturligvis for, at projektet kommer på Internettet, foruden at vi bidrager med en hovedudstilling om "Den middelalderlige bogkultur i Danmark", som vi håber vil kunne vises flere steder i landet. Indholdet vil blive nogle af den middelalderlige kulturarvs største klenodier.

Efter 1999 vil Det kongelige Bibliotek i lighed med Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst og Louisiana-Museet indgå i et - foreløbigt - europæisk netværkssamarbejde imellem europæiske nationalbiblioteker og museer med henblik på samarbejde om udstillinger. Vort første bidrag bliver vor åbningsudstilling i

Diamanten om *Bournonville som europæer* - et nyt syn på hans baggrund og inspiration - som skal vises i Paris, Milano, Wien og muligvis Stockholm. Til Middelalderudstillingen har vi for første gang i pave-dømmets historie fået tilladelse til at låne håndskrifter af dansk proveniens - Esrom-håndskrifterne - op fra Vatikanets bibliotek til Danmark, og i år 2001 kommer - forhåbentlig - en verdensudstilling om *Vatikanets skatte* til København. Nu har vi nemlig faciliteterne.

Så vi formidler efterhånden vor kulturarv godt, og vi bestræber os konstant på at forny os og gøre det endnu bedre end hidtil.

Bevaringssituationen

Den væsentligste del af menneskehedens intellektuelle arv er nedfældet og overleveret på papir, der i utrykt form som arkivalier, håndskrifter og trykt som bøger, tidsskrifter og aviser m.v. opbevares i arkiver og biblioteker.

Men store dele af verdens bog-samlinger forfalder nu i et stadigt accelererende tempo. Nedbrydningen sker som følge af ydre faktorer som øget slid, dårlig opbevaring, klimapåvirkninger, forurening, brand- og vandskader, svampe- og insektangreb (væsentligst i tropiske og subtropiske områder) og af indre faktorer som syrenedbrydning af papiret. Mens de ovennævnte ydre nedbrydende faktorer i større eller mindre omfang kan nedbryde alle former for papir, indbindinger og dermed bøgerne selv, er den indre nedbrydning af træholdigt papir et fænomen, der er begrænset til de typer papirer, der opfandt under industrialiseringen af områder først i Nordamerika og kort efter i Europa før og efter midten af forrige år-

hundrede. Og mens man længe har været opmærksom på nedbrydning som følge af de fleste ydre faktorer og egentlige skader og derfor har udviklet metoder og midler til at imødegå dem og reparere opståede skader - forureningens betydning er dog forholdsvis sent erkendt - er den indre nedbrydning af papirer først opdaget kort før århundredskiftet og dens katastrofale omfang først rigtigt erkendt i den seneste menneskealder.

Nedbrydningen sker så hurtigt, at det kan forudses, at der vil være tale om katastrofer inden for den næste menneskealder for både de store brugssamlige af stadig aktuel litteratur, som skal benyttes i mange eksemplarer til uddannelses- og forskningsformål, og for den nationale kulturarv, defineret som det sidste eksemplar af den nationale, trykte litteraturproduktion og mange arkivalier af kulturel og videnskabelig betydning. I Nordamerika er situationen allerede sådan, at op mod halvdelen af de større bibliotekers samlinger anslås at ville være totalt nedbrudte inden år 2010, mens den foreløbigt eneste nordiske undersøgelse giver bøger produceret i Norden 1850-1985 og især i Danmark en levetid på endnu ca. 40 år, før surheden i deres papir vil nå ned på det gennemsnitlige niveau og dermed den gennemsnitlige nedbrydningsgrad, som i dag eksisterer i Library of Congress, verdens største bibliotek, hvor en tredjedel af bøgerne allerede er for skøre i papiret til, at de kan bruges normalt.

Urenheder i papir, der er fremstillet af træ, og syre, der fremkommer gennem fremstillingsprocesserne, forårsager en vedvarende kemisk proces, som gradvist gør papir skørt. Denne skørhed er forårsaget af nedbrydningen af papir-fibrenes molekylekæder. Processen kan

kun standses med kemiske midler.

Papirs holdbarhed og levetid påvirkes også i stort mål gennem de vilkår, under hvilke det opbevares. Man har i almindelighed ikke været tilstrækkeligt opmærksom på betydningen af disse vilkår. Hensigtsmæssige opbevarings- og magasinforhold findes langt fra alle steder. Jo dårligere vilkårene, under hvilke bogsamlinger opbevares, er, jo større er risikoen for nedbrydning. Luftfugtigheden i magasiner er ofte ustabil og temperaturen sædvanligvis for høj, fordi den reguleres ud fra menneskelige hensyn, der ikke nødvendigvis harmonerer med hensynet til materialerne. Den værste eksterne trussel mod papiret er dog luftforureningen. Hertil kommer, at brug ofte forårsager skader, og frem for alt ødelægger den intensive fotokopiering bøger og deres indbindinger. Bibliotekerne rummer allerede store mængder af bøger, som ikke længere - uden enorme omkostninger - kan ombindes på grund af papirets ringe tilstand.

På ét område har man allerede for flere år siden taget konsekvensen af denne situation: Alle aviser mikrofilmes nu løbende, og en retrospektiv filming af alle aviser er igangsat. Avispapiret er nemlig af så dårlig kvalitet, at man reelt har opgivet at bruge ressourcer på en konservering, der kunne neutralisere syren og dermed nedbrydningen af det, hvilket ville være en forudsætning for avisernes fysiske bevaring ud over nogle få årtier.

På det langt større bog- og tidskriftsområde har Danmark endnu ingen bevaringspolitik, defineret som en systematisk indsats for både at forhindre eller standse den igangværende og forebygge en fremtidig nedbrydning. Det vil være en kulturpolitisk nødvendighed, der vil kræve store ekstra investeringer eller ompriori-

teringer over en længere årrække, hvis man ønsker at forhindre, at betydelige dele af den skriftlige kulturarv enten skal gå sin undergang i møde eller i hvert fald reduceres til en tilstand, hvor den vil være totalt ubrugelig selv til kulturelle eller videnskabelige formål.

Det er hævdet i debatten - også herhjemme - efterhånden som disse problemer er gået op for nutidens kulturpolitikere, at vi ikke har råd til at bevare fortidens og nutidens kulturarv for vore efterkommere, og at vi i vore øjeblikkelige økonomiske problemer bør prioritere nutidens behov over fortiden. Bortset fra, at vi derved ser bort fra, at fortiden er en kulturel og intellektuel værdi for nutiden og fremtiden, der udmærket kan omsættes i samfundsøkonomiske termer, ville det være et ejendommeligt paradoks, om den nulevende generation - den materielt rigeste og teknisk mest formående i verdenshistorien - også skulle blive den, der lod store dele af den kulturarv, tidligere generationer ofte under forholdsvis langt større afsavn og omkostninger har bevaret og overleveret til os, smuldre og måske helt gå til grunde.

Derfor opfordrer jeg til, at der inden årtusindskiftet tages skridt til at få opstillet en handlingsplan for en særlig indsats i de nationale institutioner, der nødvendigvis må løbe over mindst to årtier, for hverken ressourcerne eller den ekspertise, der er nødvendig, kan tilvejebringes fra den ene dag til den anden. Lad os efter "Kulturplan 2000" få opstillet "Bevaringsplan 2010"!

Kulturværdilovgivningen

Et særligt led i den nationale bevaringspolitik er den "Lov om sikring af kulturværdier i Danmark", som trådte i kraft den 1. januar 1987, og som sådan har 10-årsjubilæum i år. Som det siges i § 1 "Lovens formål er at sikre den danske kulturarv gennem bevaring af kulturværdier i Danmark", d.v.s. at forhindre, at særligt betydningsfulde kulturværdier - vi bruger terminologien "umistelige for Danmark" - i privat eje føres ud af landet, uden at nationen har haft mulighed for at overtage dem til en pris, der kan opnås ved salg på det frie marked. Loven administreres af Kulturværdiudvalget, der består ex officio af de fire rigschefer - for Det kongelige Bibliotek (som nationalbibliotek), Nationalmuseet, Rigsarkivet og Statens Museum for Kunst (som nationalgalleri) - samt den til enhver tid valgte formand for Statens Museumsnævn.

Udvalget har igennem de 10 år gennemgået ca. 728.000 numre i 621 auktions-, antikvariatets- og andre salgskataloger, behandlet 1.112 individuelle ansøgninger eller sager, primært ansøgninger om udførselstilladelse, taget 150 forbehold for efterfølgende udførsel og nedlagt i alt 66 udførselsforbud og derefter overtaget 59 af de pågældende genstande i henhold til lovens § 11.

De 59 erhvervelser fordeler sig på 12 malerier, 8 arkæologiske genstande, 23 antikviteter, 14 manuskripter og -samlinger samt 2 bøger/bogbind, d.v.s. at 20 % af erhvervelserne er faldet inden for billedkunstens, 13 % inden for arkæologiens, 40 % inden for kunstindustriens og 27 % inden for biblioteksområdet, eller sagt på en anden måde: 20 % inden for Statens Museum for Kunst; 53 % inden for Nationalmuseets og Museumsnævnets

og 27 % inden for Det kongelige Biblioteks ressort. Der er endnu ikke nedlagt udførselsforbud inden for Statens Arkivers område. En i slutningen af 1996 afgjort sag vedrørende et stort musikforlagsarkiv, se nedenfor, forrykker dog på afgørende måde afgørende proportionerne i dette billede, hvis erhvervelsen optælles som genstande.

I 1996 nedlagde Udvalget fem udførselsforbud, og det overtog fem genstande: En pastel af den franske maler Armand Guillaumin, manuskriptet til bind VI af Georg Brandes *Hovedstrømninger i det 19. Århundredes Litteratur* (1880'erne), Den Raben-Levetzsauske naturaliesamling fra Ålholm Slot (1700-tallet), Søren Kierkegaards alterbog fra 1830 samt familiearkivet efter Musikforlaget Wilhelm Hansen - sidstnævnte det største musikhistoriske arkiv, der nogensinde er skabt i Norden, og også Kulturværdiudvalgets i enhver henseende største sag nogensinde. Det fylder 130 flyttekasser!

Udvalget har med en årlig bevilling på 2.5 - 3.0 million kr. indtil sidste år haft penge nok, men en særlig stor sag, der har løbet over 4 år, slog sidste år og i år bunden ud af kassen. Det lykkedes dog, takket være betydelig fondsstøtte og en særlig garanti fra Kulturministeriet at klare skærene.

Udvalget har gennem sine afgørelser anlagt en meget restriktiv fortolkning af, hvad der må opfattes som nationale kulturværdier, der skal bevares i og for Danmark. Ikke desto mindre kan det næppe undgås, der over tid vil være forskelle i disse kriterier. Som det fremgår af Udvalgets årsberetninger, varierer kriterierne fra ophavsmandens nationalitet, genstandenes tilblivelsessted, opdragsgiverens

nationalitet, motivets nationalitet, provenienshistorien, betydningen for dansk historie, kultur og/eller forskning, unikiteten m.v. Udvalget træffer naturligvis altid de endelige beslutninger selv og bærer derfor også ansvaret for afgørelserne, men det støtter sig ofte til udtalelser og responsa fra eksperter fra udvalgsmedlemmernes institutioner og de institutioner, der indgår i Udvalgets ekspertnetværk samt anden relevant ekspertise, når dette er nødvendigt. Udvalget har gennem årene lagt speciel vægt på, at det ikke bringer sig i en situation, hvor det kan opfattes som ekstraordinær indkøbscentral eller bevilningsinstans for udvalgsmedlemmernes egne eller andre offentlige institutioner, uanset at den overvejende del af erhvervelser i følge sagens natur overdrages disse institutioner som de nationale institutioner, de er.

Udvalget finder, at loven alt-overvejende har fungeret efter sin hensigt, og at der er skabt et fornuftigt samarbejde med de brancher, der formidler køb og salg af kulturgenstande. Loven må nødvendigvis fungere på grundlag af et tillidsforhold imellem de involverede parter, men det er udvalgets vurdering, at loven - med ganske få undtagelser - er blevet og fortsat respekteres af ejere af kulturgenstande og formidlere af handel med sådanne.

Udvalget har dog i flere omgange iagttaget en misforståelse omkring lovens hensigt og funktion, nemlig at det også er dens formål at forhindre bortsalg af eller ligefrem i visse situationer at skulle "redde" kulturgenstande og samlinger heraf i privateje fra at blive opløst og spredt, f.eks. ved dødsfald, konkurser el. lign. Dette er ikke og har aldrig været hensigten med lov om sikring af kulturværdier i

Danmark, hvor sympatisk formålet end kunne være ud fra andre synsvinkler.

Afslutning: Kulturarven i fremtiden

Det turde være fremgået, at jeg mener, at kulturarven - både bestræbelserne på at bevare den for og formidle den til hele den danske befolkning - skal opprioriteres, for så vidt angår den del, der går ud på at skabe forudsætningerne for fremtidig bevaring og formidling.

Man har investeret og investerer i disse år ca. 1.2 milliard kr. og har bevilget eller planlægger yderligere investeringer til 1.5 milliard. Det er mange penge, men ikke for mange, thi herved skaber man de nødvendige forudsætninger for, at bevaring, restaurering og konservering kan betale sig i fremtiden, og for, at en optimal formidlingssituation kan skabes til gavn og glæde for hele befolkningen, der nu vil kunne opleve og dermed bruge - uden at forbruge, endsige misbruge - den kulturarv, den er med til at betale til over skattebilletten. Herved kan vi også løse den evige konflikt imellem hensynet til bevaring og aktuel brug.

Bevaringssituationen er dog fortsat problematisk og vil kræve særlige, ekstraordinære investeringer i de næste 20 år. Problemerne kan på arkiv- og biblioteksvæsenets område kun løses gennem en kombination af national, dansk indsats og internationalt samarbejde. Og de kræver politisk forståelse og støtte.

Og Det kongelige Bibliotek bliver nu for første gang i historien - hvis de nødvendige driftsbevillinger følger med - sat i en situation, hvor det ikke blot er i stand til at betjene forskning og uddannelse, men også gennem oplevelser og aktiviteter vil være i stand til at formidle

den kulturarv, vi er så rige på. Det har været mit mål gennem 11 år. Det vil være fremgået, at jeg er umådelig glad over, at det ser ud til at lykkes, og jeg vil tillade mig at tilføje: jeg er også stolt af det.

Har kulturarven overhovedet en fremtid? Historikeren Søren Mørch siger i sin sidste år udkomne *Den sidste Danmarkshistorie*, at vi på mange måder står ved vejs ende i og med Danmarkshistorien, at nationalstaten står foran sin afslutning, og at danskerne mister deres bevidsthed som danskere! Jeg er enig i adskillige momenter i hans analyse, men tror alligevel ikke, at Søren Mørch har helt ret i sin radikale konklusion, og som historisk og kulturel bevidst

dansker hverken håber eller ønsker jeg, at han skal få ret. Det kongelige Bibliotek og de andre nationale kulturinstitutioner er en del af grundlaget for og nogle af midlerne til at modvirke opfyldelsen af hans profeti!

Dette er en lettere bearbejdet udgave af Erland Kolding Niensens tale ved Isefjordsstævnet 8. marts 1997, arrangeret af undervisningsminister Ole Vig Jensen, hvor et af temaerne var "Hvordan bevarer og videregiver vi den danske kulturarv?" Til besvarelse af spørgsmålet deltog foruden Erland Kolding Nielsen teaterchefen for Det kgl. Teater Michael Christiansen og museumsdirektør Allis Helleland, Statens Museum for Kunst.